

PEKKA MASONEN

Afrosentrismi: lyhennetty oppi- määrä

Filosofian tohtori Pekka Masonen kommentoi professori Harri Siiskosen kirjoittamaa arvostelua (Haik 2/2001 s. 205–208).

■ Oikeastaan minun pitäisi vain nöyrästi kiittää professori *Harri Siiskosta* hänen asiantuntevasta ja erinomaisen myönteisestä arviostaan väitöskirjastani. En kuitenkaan malta olla puuttumatta yhteen sinänsä pienen yksityiskohtaan, joka saattaa aiheuttaa väärinkäsityksiä niiden lukijoiden kohdalla, jotka eivät ehdi paneutua tutkimukseeni johdantolukua pidemmälle.

Arvostelussaan Siiskonen kirjoittaa, että johdantoluvun ”hyökkäys afrosentrismia vastaan [limitetty] huonosti tutkimuksen kysymyksenasetteluun”. Mielestäni hän on tässä sekä oikeassa että väärässä. Oikeassa siinä, että afrosentrismi – sen ideologinen sisältö ja kehitys – ei tutkimukseni tavoitteen kannalta ole kovinkaan relevantti aihe. Väärässä siinä, että afrosentrismiin kyllä palataan myöhemmin luvussa 7, missä keskustelen eräistä sudanilaisten valtakuntien historiaan liittyvistä myyteistä ja siitä, kuinka osa näistä myyteistä on siirtynyt siirtomaakauden historiankirjoituksesta moderniin afrosentriseen historiankirjoitukseen väärinkäsitysten kautta. Ongelma

on käytetty sana ”hyökkäys”, joka on liian jyrkkä ja yksipuolinen kuvaamaan suhdetani afrosentrismiin (vrt. väitöskirjani s.59).

Halusin keskustella afrosentrismista kahdesta syystä. Ensinnäkin, se on aihe, johon ei voi olla törmäämättä varsinkaan yhdysvaltalaisessa Afrikan-tutkimuksessa. Toiseksi, kirjoittaessani väitöskirjaani kuulin eri yhteyksissä vihjailuja, joiden mukaan tutkimukseni edustaisi jotenkin radikaalia ja perinteisen länsimaisen tutkimusperinteen vastaista lähestymistapaa. Esimerkiksi englantilainen ohjaajani tunnusti, että vähäiset viittaukseni afrosentrikoihin hermostuttivat häntä. Ikään kuin heidän nimiensä esiintyminen väitöskirjani sivuilla kompromettoisi sen luotettavuuden. Minua nämä vihjailut eivät häirinneet; pikemminkin huvittivat. On nimittäin vaikea kuvitella, että afrosentrikot hyväksyisivät minut joukkoonsa, ainakaan avosylin.

Afrosentrismi tarkoittaa sananmukaisesti Afrikka-keskeisyyttä. Olennaista on ajatus, jonka mukaan Afrikka on niin erikoislaatuinen, että sen kulttuuria ja menneisyyttä ei voi tutkia objektiivisesti länsimaisen, ”eurosentrisen” tieteen menetelmin. Äärimmillään vietyinä afrosentrismi tarkoittaa, että vain afrikkalainen tai afrikkalaista alkuperää oleva voi ”ymmärtää” Afrikkaa oikein. Mutta jos esimerkiksi lähdekritiikki hylätään liian eurosentrisenä, niin mikä on vaihtoehto? Voiko historiaa ylipäänsä olla ilman lähteitä?

Myönteistä afrosentrismi on mielestäni silloin, kun tavoitteena on tuoda afrikkalaiset historian pimennosta sen parrasvaloihin. Yhdysvaltain kohdalla se tarkoittaa afrikkalaista alkuperää olevan väestönosan

panoksen huomioimista kansakunnan eri vaiheissa, muutenkin kuin pelkästään sisällissodan taustaväriä tai 1960-luvun kansalaisoikeusliikkeenä. Afrikan kohdalla afrosentrismi tarkoittaa pyrkimystä kytkeä Saharan eteläpuolinen Afrikka osaksi yleistä maailmanhistoriaa sekä arvioida maailmanhistorian tapahtumien merkittävyyttä sen perusteella, kuinka ne vaikuttivat afrikkalaisten elämään. Niinikään afrosentrismi haluaa korostaa afrikkalaisten omaa osuutta ja vastuuta maanosansa modernisoitumisessa.

Kielteisestä afrosentrismi on mielestäni silloin, kun se muuttuu poliittiseksi manifestiksi. Monille kiihkeimmille yhdysvaltalaisille afrosentrikoille Afrikka on myyttinen ihmiskunnan sivistyksen kehto, samalla tavoin kuin Itä-Afrikan hautavajoama on ihmiskunnan alkukoti. Afrikkalaisen sivistyksen keskus oli Niilin laakso, mistä se levisi edelleen Lähi-itään ja Kreikkaan. Siksi on tärkeää korostaa Egyptin kulttuurista ja etnistä ”afrikkalaisuutta” ja todistaa, että muinaiset egyptiläiset olivat ihonväritään mustia eivätkä mitään sinisilmäisiä, vaaleita anglosakseja. Usein vain tuntuu, että afrosentrikojen vääränä vastustama eurosentrinen tulkinta muinaisen Egyptin (ja Afrikan) menneisyydestä ei perustu niinkään tutkimuskirjallisuuteen vaan Hollywoodin speaktaakkeleihin. Pahimmillaan afrosentrismi muistuttaakin koloniaalisen Afrikan-tutkimuksen peilikuvaa, missä rotujen hierarkia on käännetty pääläelleen.

En silti tuomitse afrosentrismia humpuukina. Tieteellisen historian tutkimuksen menetelmiin perehtyneenä en toki voi hyväksyä väitettä, jonka mukaan Aristoteles olisi varastanut afrikkalaisen viisauden Aleksandrian kirjastosta tai mielikuvaa Kleopatrista jonkinlaisena Vanessa Williamsin ulkoäällä varustettuna afrikkalaisena Hypatianna. Vastustan näitä väitteitä, koska niitä ei voida todistaa alkuperäislähteiden avulla.

En myöskään pyri rajoittamaan kenenkään ilmaisunvapautta vaan vain tekemään eron historiallisen tutkimuksen ja fantasia-kirjallisuuden välille. Jokainen voi puolestani kirjoittaa ja julkaista ihan mitä tahansa, mutta mielikuvituksen tuotteita ei pitäisi

esitellä tieteellisen tutkimuksen tuloksina. Akateeminen vapaus ei siis tarkoita vapautta puhua pötyä. Kansalaisena saan väittää, että Afrikasta saapuneet siirtolaiset perustivat atsteekkien valtakunnan, mutta en yliopiston tuntiohjelmissa. Satu on satua riippumatta siitä, kuinka hyväksyttävää asiaa sillä yritetään edistää. Vaikka länsimaista historian tutkimusta voidaan perustellusti kritisoida kulttuuri- ja arvosidonnaisuudesta, se kuitenkin edustaa tällä hetkellä ainoata tapaa saada edes likimääräisesti luotettavaa tietoa ihmiskunnan menneisyyden tapahtumista.

Toisaalta edellä mainitsemani mielikuvitukselliset väitteet voivat myös toimia tutkimusta eteenpäin vievinä kannustimina silloin, kun ne pakottavat tutkijat palaamaan alkuperäislähteisiin ja tarkistamaan tutkimuskirjallisuudessa toistuvien itseäänselvyyksien todenperäisyyden.

Suomalaisena olen kiinnostunut enemmän afrosentrismien taustasta kuin sisällöstä. Millainen on se kulttuurinen ympäristö, jossa pidetään välttämättömänä sepittää tietyille väestöosalle oma kuvitteellinen menneisyys ja vaatia sille yliopistojen opetussuunnitelmissa virallinen asema ”vaihtoehtoisena” historiana? Miksi afrosentrismi ei herätä yhtä suurta kiinnostusta esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Ranskassa, vaikka näissä maissa elää myös huomattava afrikkalaista alkuperää oleva vähemmistö ja molemmilla on vuosisataiset, tiiviit yhteydet Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan? Puhumattakaan itse Afrikasta: miksi afrikkalaiset tutkijat eivät ole erityisen innostuneita afrosentrismista muutamia originelleja lukuun ottamatta? Kuten väitöskirjani johdantoluvussa totean (s.61–62):

Afrosentrismi kirjallisuutta ei pitäisi tuomita pelkästään sen sisältämien virheiden perusteella [– –] Puolueettoman lukijan pitäisi mieluummin pohtia, mitä tämä kirjallisuus kertoo tekijöidensä yhteiskunnasta? [– –] Miksi erityisesti mustat pohjois-amerikkalaiset kirjailijat haluavat luoda Afrikalle loistavan menneisyyden ja uhkuvat vihaa koko valkoista rotua kohtaan? Olisiko mahdollista, että kysymys liittyisi enemmän

mustan vähemmistön asemaan ja mahdollisuuksiin pohjoisamerikkalaisessa yhteiskunnassa kuin varsinaiseen Afrikan historian opetukseen? Joskus tuomitsemme ehkä liian helposti meille vieraat ajatukset poliittisena aivopesuna ja unohdamme, että omat tutkimuksemme voivat sisältää yhtä älyttömiä väitteitä, jotka hyväksytään vain, koska suurin osa kollegoistamme ja lukijoistamme on samaa mieltä kanssamme.

Olen yhä vakuuttunut, että johdantolukuni on sellaisenaan tarpeellinen väitöskirjani sisällön ja tavoitteiden ymmärtämiseksi. Mielestäni meillä keskustellaan aivan liian vähän tutkijan suhteesta tutkimuskohteeseensa.

Afrosentrismista kiinnostuneille suosittelem Mary Lefkowitzin teosta *Not Out of Africa: How Afrocentrism Became an Excuse to Teach Myth as History* (New York 1996: Basic Books). ■